

С. А. Дяченко,
к. держ. упр., доцент кафедри економічної політики та врядування,
Національна академія державного управління при Президентові України

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.24.135

ІСТОРИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ

S. Diachenko,
PhD, Associate Professor of economic policy and governance department
of the National academy for public administration under the President of Ukraine

HISTORICAL AND SOCIO-ECONOMIC BASES OF LOCAL FINANCES DEVELOPMENT

У статті розглянуто історичні та теоретичні аспекти сутності місцевих фінансів. Досліджено еволюцію поглядів на місцеві фінанси у світовій економічній науці. Проаналізовано трактування сутності місцевих фінансів в українській науковій думці. Виявлено характерні особливості місцевих фінансів. Висвітлено роль місцевих фінансів у становленні інституту місцевого самоврядування в контексті децентралізації державного управління.

Доведено, що однією з важливих умов побудови демократичної держави є самостійність і незалежність органів місцевого самоврядування, а вирішальне значення в забезпеченні функціонування органів місцевого самоврядування відводиться місцевим фінансам. Встановлено, що втілення реформи децентралізації, необхідність переформатування бюджетної політики та об'єктивне посилення ролі місцевих бюджетів вимагає теоретичного переосмислення соціально-економічної ролі та місця місцевих фінансів. Підкреслено, що проведення дослідження дає можливість комплексного розуміння сутності місцевих фінансів на всіх етапах суспільного розвитку, їх ролі у становленні інституту місцевого самоврядування в контексті розвитку місцевої і регіональної демократії та децентралізації державного управління.

The article establishes that one of the important conditions for building a democratic state is the independence of local self-government authorities. The crucial of ensuring the functioning of local self-government authorities is local finances. The implementation of the decentralization reform, necessity to reformulate the fiscal policy and strengthening the role of local budgets requires a theoretical rethinking of the socio-economic role and place of local finance.

It has been found out that the doctrine of local finances as a set of theoretical provisions on financial management and financial activity of local authorities was formed in the nineteenth century. This was due to the completion of the formation in most countries of Western Europe and North America, the constitutional recognition of the rights of communes, communities, municipalities, regions, provinces, states.

It was investigated that since the end of the nineteenth century, the theoretical interpretation of local finance is changing. In that time the doctrine of the financial economy of the community was formed (local finance), a significant contribution made by the German school. At the beginning of the twentieth century, the expansion of the definition of local finance as a local financial management of administrative units. In this period, along with the term "local finance", are used such concepts as "regional finances", "territorial finances".

It was established that the growth of scientific interest at the beginning of the formation of Soviet power was associated with the restoration of the Institute of Local Finances. In particular, the

researchers studied the theoretical foundations and practices of local finance. In the early 1930's, there was an intensification of centralized principles in the management of the economy, the sphere of local finance was gradually narrowing, and the dependence of local budgets on the state budget increased. During the 1930s-1980s, the category of local finance in the USSR gradually lost its importance and was practically not used either in scientific literature or in legislative documents; in many cases, local finances were identified with local budgets.

It was noted that the adoption of the Laws "On General Principles of Local Self-Government and Local Economy in the USSR", "On the Budget System of the Ukrainian The Soviet Socialist Republic", "On Local Councils of People's Deputies of Ukrainian The Soviet Socialist Republic and Local Self-Government" (1990) marked the revival of the local self-government institute in Ukraine, and therefore and the development of local finance.

It was emphasized that the development of Ukrainian economic science in the conditions of independence, the study of the theoretical achievements of Western financial thought, Ukraine's accession to the European Charter of Local Self-Government naturally affected the views of domestic scholars on local finances. Increasingly and more confidently, opinions were expressed on the objectivity of the existence of this category in the market conditions, its decisive influence on the full functioning of the institution of local self-government as a necessary foundation of a democratic society.

The article proves that the studies give an opportunity for a comprehensive understanding of the essence of local finance at all stages of social development, their role in the establishment of a local self-government institution in the context of the development of local and regional democracy and decentralization of public administration.

Ключові слова: державне управління, фінансова система, місцеві фінанси, інститут місцевого самоврядування, децентралізація державного управління.

Key words: public administration, financial system, local finances, institute of local self-government, decentralization of public administration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією з важливих умов побудови демократичної держави є самостійність і незалежність органів місцевого самоврядування. Фінансовий бік незалежності місцевих органів влади є визначальним адже від фінансових можливостей залежать в кінцевому підсумку їх реальні владні функції. Наша держава спрямовує свої зусилля на реалізацію євроінтеграційного курсу, виконання міжнародно-правових зобов'язань, в тому числі з питань розвитку місцевої і регіональної демократії. Подальша демократизація суспільства, децентралізація влади на засадах субсидіарності були і залишаються пріоритетами України.

Вирішальне значення в забезпеченні функціонування органів місцевого самоврядування відводиться місцевим фінансам. Втілення реформи децентралізації, необхідність переформатування бюджетної політики та об'єктивне посилення ролі місцевих бюджетів вимагає теоретичного переосмислення соціально-економічної ролі та місця місцевих фінансів. Отже, є потреба дослідження цієї категорії в історичній ретроспективі та розвитку розуміння її соціально-економічної сутності серед науковців.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Слід зазначити, що дослідженням сутності та ролі місцевих фінансів займалася велика кількість науковців з моменту їх формування та становлення інституту місцевого самоврядування. Перші теоретичні основи сутності місцевих фінансів у світовій економічній науці висвітлено у працях А. Сміта, А. Вагнера, К. Рау, Л. Штейна, Р. Гнейста, Л. Косса. У своїх працях вони досліджували господарство територіальних громад, відзначали необхідність надання їм автономії, в тому числі у сфері фінансів. Питаннями розвитку місцевих фінансів України займалися такі вчені-економісти, як О. Василик [3], І. Луніна, В. Кравченко [13], З. Варналій [9], М. Гапонюк [14], К. Павлюк, С. Романюк [17] та ін. Науково-практична цінність їх праць полягає у визначенні соціально-економічної сутності місцевих фінансів, обґрунтуванні необхідності існування інституту місцевого самоврядування з власною фінансовою базою, узагальненні теоретичних основ щодо взаємовідносин державного та місцевих бюджетів. Серед науковців сфери державного управління, які досліджують систему місцевих фінансів варто виділити А. Дегтяря [16], О. Васильєву,

В. Горника, І. Дегтярьову, А. Труфен [20] та ін. Водночас сучасні реалії децентралізованого управління вимагають ґрунтовного комплексного переосмислення основних аспектів місцевих фінансів та їх ролі у процесі становлення Української державності.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад місцевих фінансів та їх подальший розвиток у контексті реформи місцевого самоврядування та децентралізації державного управління України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Фінансове господарство місцевих громадських союзів давніше за своїм походженням, ніж державне господарство. "Ще в ті віддалені епохи, коли державна влада могла переслідувати лише елементарне завдання охорони країни від зовнішнього ворога і ще не брала на себе піклування про внутрішній благоустрій, місцеві громади турбувалися про задоволення необхідних потреб внутрішнього життя" [4, с. 545].

Вчення про місцеві фінанси як сукупність теоретичних положень про фінансове господарство та фінансову діяльність місцевих органів влади сформувалося у XIX ст. Це було пов'язано із завершенням становлення в більшості країн Західної Європи й Північної Америки, конституційним визнанням прав комун, общин, муніципалітетів, регіонів, провінцій, штатів [8].

Починаючи із кінця XIX ст. теоретичне тлумачення місцевих фінансів змінюється. Саме тоді сформувалося вчення про фінансове господарство громади/союзи (місцеві фінанси), значний вклад до якої здійснила німецька школа, представниками якої є Л. Штейн, А. Вагнер, Р. фон Кауфман. Саме з громади формується держава: громада як народна держава в мініатюрі створює, об'єднуючись з іншими громадами, регіональні союзи, області, штати, провінції, кантони; далі відбувається процес об'єднання громади в державу, а фінансових ресурсів — у публічні фінансові ресурси.

Сплеск наукового інтересу вітчизняних науковців до сутності місцевих фінансів спостерігається з останніх десятиріч XIX ст. і до 30-х років XX ст. Здобутки вчених можна віднести як до позитивної, так і до нормативної економіки.

На початку XX ст. набуло поширення визначення місцевих фінансів як місцевого фінансового господарства адміністративних одиниць. Вони почали розглядатися як сукупність матеріальних засобів, які є в розпорядженні цих одиниць для досягнення їх мети. У 90-х рр. XX ст. у науковій літературі починають говорити наявність місцевих фінансів у фінансових системах нових незалежних держав. Поряд із терміном "місцеві фінанси" вживаються такі поняття, як "регіональні фінанси", "територіальні фінанси". Учені того часу стверджують, що фінанси місцевих органів влади є не що інше, як система, за допомогою якої адміністративні одиниці всередині урядової структури отримують ресурси для виконання їх функцій [19].

Зростання наукового інтересу на початку становлення радянської влади було пов'язано з відновленням інституту місцевих фінансів. Зокрема, вчені досліджу-

вали теоретичні засади та практику організації місцевих фінансів. Першим нормативним документом, яким були встановлені основи організації місцевих фінансів радянської держави, стало Тимчасове положення про місцеві фінанси 1923 р. (наступна редакція — 1924 р.). У Положенні визначалися такі питання, як склад місцевих бюджетів; права і обов'язки органів влади різних рівнів у питаннях місцевих фінансів; порядок місцевого оподаткування; механізм субсидування місцевих бюджетів із загальнодержавних коштів; порядок складання, затвердження і виконання місцевих бюджетів. У 1926 р. виходить нове Положення про місцеві фінанси, згідно з яким місцеві фінанси визнавалися складовою єдиної фінансової системи країни. Положення визначало не тільки дохідну і видаткову частини місцевих бюджетів, але і механізм бюджетного регулювання. Було започатковано практику формування субвенційних фондів і фондів регулювання.

Проте на початку 1930-х рр. відбувалося посилення централізованих засад у керівництві економікою, поступово звужувалася сфера функціонування місцевих фінансів, посилювалася залежність місцевих бюджетів (як головного місцевого фінансового інституту) від державного бюджету, зменшувалася частка місцевих доходів, незначними за розмірами залишалися місцеві податки і збори, які, власне, не відігравали суттєвої фінансової ролі. Прийняття у 1938 р. рішення про включення місцевих бюджетів, а також бюджетів державного соціального страхування в єдиний державний бюджет стало логічним наслідком посилення процесу централізації державних фінансових ресурсів у країні. Цим рішенням перекреслювався весь попередній етап становлення інституту місцевих фінансів, започаткований в роки нової економічної політики 1920-х років [20].

У 1930—1940 рр. були написані підручники і навчальні посібники, в яких теоретично обґрунтовується сутність і роль місцевих фінансів, місцевих бюджетів, узагальнюється практика їх функціонування за роки радянської влади. У 1960—1980-х рр. особливої актуальності набули проблеми складання місцевих бюджетів і використання бюджетних коштів, удосконалення бюджетного регулювання.

Проте у радянській фінансовій літературі повоєнного періоду утверджується погляд, згідно з яким місцеві фінанси є елементом фінансової системи буржуазних держав та країн, що розвиваються [13, с. 29]. Так, у Фінансово-кредитному словнику (редактори В.Ф. Гарбузов і Н.В. Гаретовський), виданому в Москві у 1984—1988 рр., зазначалося, що місцеві фінанси в розвинутих капіталістичних країнах і країнах, які розвиваються, — це відносини, за допомогою яких місцеві органи управління мобілізують, розподіляють і використовують частину національного доходу відповідно до покладених на них функцій.

У статтях Великої Радянської енциклопедії зазначається, що фінансові системи капіталістичних держав містять як головні ланки державний бюджет, місцеві фінанси, спеціальні урядові фонди, фінанси державних підприємств і корпорацій. У місцевих фінансах головне місце займають місцеві бюджети, які не входять до державного бюджету. На цю ланку фінансової системи перекладена значна частина витрат на інфраструктуру, а

також на відтворення робочої сили. У 60—70-і рр. витрати місцевих бюджетів швидко зростали, що викликане прагненням монополій ширше використовувати в своїх інтересах місцеві фінанси. Зростання витрат місцевих бюджетів при обмеженій власній доходній базі підсилює їх залежність від центрального уряду [2].

Радянська фінансова наука ґрунтувалася на марксистсько-ленінській ідеології. Її відмінність від індивідуалістичної концепції фінансової науки Заходу та вітчизняних дослідників II половини XIX — початку XX ст. полягала в протиставленні фінансів та фінансової політики. Як елемент базису розглядалися фінанси. Вони визначалися як особлива сфера виробничих відносин.

Натомість фінансова політика була віднесена до категорій надбудови. Фінансова політика виходила з особливостей фінансових відносин, які розглядалися як її основа і сутність яких вона не може змінити. Відповідно лише фінансова політика досліджувалася з елементами надбудови, до яких було віднесено державні інституції. Навпаки, "фінанси — це вартісна категорія і як така не є предметом науки, що вивчає надбудову" [5, с. 16]. А оскільки надбудова визначалася базисом, фінансова політика розглядалася як другорядна.

"Досвід останніх років чітко засвідчив, що в реальній дійсності досить часто суб'єктивний фактор бере гору над об'єктивними чинниками. Адже механізм функціонування фінансів, організація фінансових відносин і рух грошових потоків, хоча і підпорядковані цим об'єктивним закономірностям, не спрацьовують самі по собі. Їх організовують конкретні суб'єкти, які керуються багатьма чинниками політичного, економічного і гуманітарного характеру, поєднуючи при цьому як загально-суспільні, так і власні інтереси. Тому фінансова політика завжди є переплетінням широкої гами різноманітних інтересів окремих політичних партій і владних структур, центральних і місцевих органів влади та управління, різних верств населення тощо" [21, с. 31].

Економічний суб'єктивізм Заходу, що зайняв домінуючі позиції в наукових дослідженнях, навпаки, на зразок формування ринкової рівноважної ціни пояснює особливості перерозподільчих процесів на місцевих та регіональних рівнях демократичним волевиявленням населення. Значна увага в дослідженнях приділяється демократичному механізму прийняття рішень, оскільки "бюджетна детермінованість є політичним, а не ринковим процесом" [22]. Індивідуалістична концепція фінансової науки ставить індивідуальні преференції та індивідуальну корисність в основу теоретичних досліджень. І це обґрунтовується тим, що індивід за свої кошти повністю утримує апарат державного, місцевого та регіонального управління, сплачуючи податки, збори та інші платежі. Лише він є носієм тягаря фінансового забезпечення виробництва та надання суспільних благ, а значить він повинен мати право та можливість впливати на фінансову політику. Тим самим фінансова політика не протиставляється фінансам.

Таким чином, протягом 1930—1980-х років у Радянському Союзі категорія місцевих фінансів поступово втратила своє значення і практично не використовувалася ні в економічній літературі, ні у законодавчих документах; у багатьох випадках місцеві фінанси ототожнювалися з місцевими бюджетами.

У 1980-х роках відхід від командно-адміністративних методів керівництва та створення необхідних умов для розвитку ринкових засад зумовили низку змін в економічному житті країни. 9 квітня 1990 р. приймається союзний Закон "Про загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства в СРСР" [10], який створив необхідне підґрунтя для прийняття 5 грудня 1990 р. в Україні Закону "Про бюджетну систему Української РСР" і 7 грудня 1990 р. Закону "Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування" [11]. Прийняття цих законів ознаменувало відродження в Україні інституту місцевого самоврядування, а отже, і розвиток системи місцевих фінансів.

Об'єктивізм радянської школи вплинув на сприймання вітчизняними науковцями сутності місцевих фінансів, які почали своє відродження на початку 1990-х років. Так, було визнано необхідність існування місцевих фінансів в умовах створення основ ринкового господарювання.

Розвиток української економічної науки в умовах незалежності, вивчення теоретичних надбань західної фінансової думки, приєднання України до Європейської хартії місцевого самоврядування закономірно позначилося на поглядах вітчизняних науковців на місцеві фінанси. Все частіше і впевненіше висловлювались думки щодо об'єктивності існування цієї категорії в умовах ринку, її вирішального впливу на повноцінне функціонування інституту місцевого самоврядування як необхідної підвалини демократичного суспільства. Так, відомий український вчений О.Д. Василик, який одним з перших почав досліджувати теоретичні і практичні питання місцевих фінансів, підкреслював: "Місцеві фінанси — явище об'єктивне, оскільки для здійснення покладених на місцеве самоврядування функцій потребує наявності відповідних фондів фінансових ресурсів у їхньому розпорядженні" [3, с. 178].

У 1999 р. в Україні з'являється перша праця "Місцеві фінанси України" В.І. Кравченка, в якій ґрунтовно розглянуті теорія місцевих фінансів, склад місцевих фінансових інститутів, внутрішні міжурядові фінансові відносини, державна регіональна фінансова політика і фінансове вирівнювання, управління місцевими фінансами. За трактуванням В.І. Кравченка, місцеві фінанси представляють систему формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення використання місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих [13]. Такий підхід відповідає загальним уявленням про категорію фінансів і крім того дає можливість з'ясувати місце у фінансовій системі країни місцевих фінансів та їх тісний та взаємообумовлений зв'язок з інститутом місцевого самоврядування.

Відомий вітчизняний вчений В.М. Опарін у запропонованому ним визначенні категорії місцевих фінансів, окрім особливостей, на які вказують зазначені вище автори, підкреслює зв'язок місцевих фінансів з фінансовою діяльністю підприємств муніципального господарства [15, с. 104].

У 2002 р. в Україні виходить ще одна праця "Місцеві фінанси", підготовлена колективом авторів М.А. Гаполюк, В.П. Яцютою, А.Є. Буряченко та А.А. Славковою,

де дається таке визначення цієї категорії: "Місцеві фінанси є об'єктивною формою економічних відносин, що пов'язані з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту, у процесі яких відбувається формування та використання фондів грошових коштів, призначених для задоволення потреб регіонів країни" [14, с. 36].

Як систему формування, розподілу і використання доходів територіальними громадами та місцевими органами влади з метою виконання делегованих та закріплених за ними функцій і завдань характеризують місцеві фінанси В.Д. Базилевич та Л.О. Баластрик [1, с. 93]. Вчені справедливо підкреслюють значення територіальних громад як суб'єктів системи місцевих фінансів. Іншу позицію мають С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Усенко, С.І. Юрій. Вони місцеві фінанси визначають як систему відносин економічної власності між місцевими органами влади та юридичними й фізичними особами в межах відповідної території з приводу привласнення і використання регіональних фондів грошових коштів і фінансової діяльності підприємств муніципального господарства з метою реалізації соціально-економічних функцій органів місцевого самоврядування [12, с. 124].

Є.М. Ганевич і С.В. Михайленко місцеві фінанси характеризують як фінансові відносини на регіональному рівні, що забезпечують функціонування органів місцевого самоврядування і задоволення соціально-економічних та інших потреб територіальних громад [7, с. 40]. У цьому визначенні, вважаємо, автори не досить чітко розрізнили регіональний і місцевий рівні та не пояснили з приводу чого фінансові відносини існують. М.В. Тарасенко розглядає місцеві фінанси як сукупність соціально-економічних відносин, які виникають у процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для вирішення завдань місцевого значення [18, с. 199—200]. І.С. Волохова також погоджується з думкою вчених, єдине, в цьому визначенні не вбачає необхідності "в конкретизації фінансових ресурсів, що формуються, розподіляються та використовуються для вирішення завдань місцевого значення" [6].

О.Д. Василик визначив місцеві фінанси як сукупність форм і методів створення й використання фондів фінансових ресурсів для забезпечення органами місцевого самоврядування виконання покладених на них функцій у галузі економічного й соціального розвитку відповідних територій [3, с. 108].

Ми дотримуємось думки, що місцеві фінанси не є складовою державних фінансів, хоча знаходяться в значній залежності від них. Погоджуємось, що місцеві фінанси є складовою публічних фінансів, які охоплюють доходи і видатки центрального та місцевого урядів, а також структурні взаємозв'язки між ними, визначення яких відбувається у середовищі представницької влади.

Таким чином, в науковій літературі місцеві фінанси досліджуються в контексті функцій, завдань і ролі органів місцевого самоврядування. Важливими у зв'язку з цим є питання про розмежування повноважень органів державної влади і місцевого самоврядування; обґрунтування доцільності надання окремих державних повноважень органам місцевого самоврядування і га-

рантування відповідного фінансового забезпечення їх виконання; окреслення складу і визначення обсягів фінансових ресурсів, які надходять у розпорядження органів місцевого самоврядування; забезпечення самостійності й ефективності у їх використанні; державна фінансова підтримка місцевої влади.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, місцеві фінанси — це економічні відносини між органами місцевого самоврядування, державної влади, фізичними та юридичними особами, пов'язані з розподілом та перерозподілом частки вартості створеного в суспільстві валового внутрішнього продукту з метою задоволення потреб населення у суспільних благах.

У запропонованому визначенні місцевих фінансів ми акцентуємо увагу на таких характерних особливостях: а) місцеві фінанси — це система економічних відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту; б) у процесі реалізації цих відносин відбувається формування, розподіл і використання фінансових ресурсів; в) цільова підпорядкованість цієї системи відносин — забезпечення органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на них функцій і завдань.

Проведене дослідження дає можливість комплексного розуміння сутності місцевих фінансів на всіх етапах суспільного розвитку, їх ролі у становленні інституту місцевого самоврядування в контексті розвитку місцевої і регіональної демократії та децентралізація державного управління.

Література:

1. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси [Текст]: навчальний посібник; вид. 2-ге, доп. і перероб. / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик; за заг. ред. Базилевича В.Д. — К.: Атіка, 2004. — 368 с.
2. Большая Советская Энциклопедия (ФИ). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ereading.org.ua/bookreader.php/82556/BSE_Bol%27shaya_Sovetskaya_Enciklopediya_%28FI%29.html
3. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник / О.Д. Василик. — Київ: НІОС, 2000. — С. 178.
4. Витте С.Ю. Конспект лекцій о Народном и Государственном хозяйстве, читанно Его императорскому Высочеству Великому Князю Михаилу Александровичу в 1900—1902 гг. [Текст] / С.Ю. Витте. Второе издание. — СПб.: Типография Акц. Общ. Брокгауз-Ефрон, 1912. — 568 с.
5. Вознесенский Э.А. Финансы как стоимостная категория [Текст] / Э.А. Вознесенский. — М.: Финансы и статистика, 1985. — 159 с.
6. Волохова І.С. Місцеві фінанси України в умовах децентралізації. — Дисертація д-ра екон. наук: 08.00.08, Одес. нац. екон. ун-т. — Одеса, 2015. — 460 с.
7. Ганевич Є.М., Михайленко С.В. Фінанси [Текст]: учбовий посібник / Є.М. Ганевич, С.В. Михайленко. — Одеса: Автограф, 2004. — 308 с.
8. Гутаріна С.О. Еволюція поглядів на трактування поняття "місцеві фінанси" / С.О. Гутаріна // Економіка и управление. — 2008. — № 4. — С. 56—61.

9. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети [Текст]: монографія / За ред. З.С. Варналія. — К.: НІСД, 2007. — 820 с.

10. Закон СРСР "Про загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства в СРСР" від 09.04.1990 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1417400-90>

11. Закон "Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування" // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991.

12. Економічний енциклопедичний словник [Текст]: У 2 т. Т.2 / За ред. С.В. Мочерного. — Л.: Світ, 2005. — 504 с.

13. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України [Текст] / В.І. Кравченко. — К.: Т-во "Знання", КОО, 1999. — 487 с.

14. Місцеві фінанси: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / М.А. Гапонюк, В.П. Яцюта, А.Є. Буряченко, А.А. Славкова. — К.: КНЕУ, 2002. — 184 с.

15. Податкова система України / В.М. Федосов, В.М. Опарін, Г.О. П'ятаченко та ін.; за ред. В.М. Федосова. — Київ: Либідь, 1994. — 464 с.

16. Публічні фінанси [Текст]: [навч. посіб.] / А.О. Дегтяр, М. В. Гончаренко, О. С. Лесная; Нац. акад. держ. упр. при Президенті України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. — Х.: С. А. М., 2011. — 510 с.

17. Романюк С.А. Децентралізація: теорія та практика застосування: монографія / С.А. Романюк. — К., 2018. — 216 с.

18. Тарасенко М.В. Фінанси [Текст]: навчальний посібник / М.В. Тарасенко. — Одеса: Пальміра, 2008. — 320 с.

19. Теорія фінансів: підруч. / за ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 576 с.

20. Труфен А.О. Місцеві фінанси в сучасних умовах проведення бюджетної децентралізації в Україні: монографія / А.О. Труфен. — Запоріжжя: КПУ, 2016. — 327 с.

21. Федосов В., Опарін В., Львовчкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями [Текст]: монографія / За наук. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2002. — 387 с.

22. Musgrave R. A. The Theory of Public Finance [Text] / R. A. Musgrave. — New York.: McGRAW-HILL BOOK COMPANY, 1959.

References:

1. Bazylevych, V.D. and Balastryk, L.O. (2004), *Derzhavni finansy* [Public finances], 2nd ed., Atika, Kyiv, Ukraine.

2. Great Soviet Encyclopedia (2018), available at: http://www.ereading.org.ua/bookreader.php/82556/BSE_Bol%27shaya_Sovetskaya_Enciklopediya_%28FI%29.html (Accessed 10 Dec 2018).

3. Vasylyk, O.D. (2000), *Teoriia finansiv* [The theory of finance], NIOS, Kyiv, Ukraine.

4. Vytte, S.Iu. (1912), *Konspekt lektsyi o Narodnom y Hosudarstvennom khoziaistve, chytannykh Eho ymperatorskomu Vysochestvu Velykomu Kniazuiu Mykhaylu Aleksandrovychu v 1900—1902 hh.* [Summary of lectures on the People's and State economy, given to His Imperial

Highness Grand Prince Mikhail Alexandrovich in 1900-1902], 2nd ed., Tipohrafiya Akts. Obshch. Brokhauz-Efron, St.Petersburg, Russia.

5. Voznesenskiy, E.A. (1985), *Fynansy kak stoymostnaia katehoriya* [Finance as a value category], Fynansy y statystyka, Moscow, Russia.

6. Volokhova, I.S. (2015), "Local finances of Ukraine in conditions of decentralization", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Odes. nats. ekon. un-t., Odesa, Ukraine.

7. Hanevych, Ye.M. and Mykhailenko, S.V. (2004), *Finansy* [Finance], Avtohrاف, Odesa, Ukraine.

8. Hutarina, S.O. (2008), "Evolution of views on the interpretation of the concept of "local finance"", *Ekonomyka y upravlenye*, vol. 4, pp. 56—61.

9. Varnaliy, Z.S. (2007), *Derzhavna rehionalna polityka Ukrainy: osoblyvosti ta stratehichni priorytety* [State Regional Policy of Ukraine: Peculiarities and Strategic Priorities], NISD, Kyiv, Ukraine.

10. USSR (1990), Law "On General Principles of Local Self-Government and Local Economy in the USSR", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1417400-90> (Accessed 10 Dec 2018).

11. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Law "On Local Soviets of People's Deputies of the Ukrainian SSR and local self-government", *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR*, vol. 2.

12. Mocherniy, S.V. (2005), *Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Economic Encyclopedic Dictionary], vol. 2, Svit, L'viv, Ukraine.

13. Kravchenko, V.I. (1999), *Mistsevi finansy Ukrainy* [Local finances of Ukraine], T-vo Znannia, Kyiv, Ukraine.

14. Haponiuk, M.A. Yatsiuta, V.P. Buriachenko, A.Ie. and Slavkova, A.A. (2002), *Mistsevi finansy* [Local finances], KNEU, Kyiv, Ukraine.

15. Fedosov, V.M. Oparin, V.M. Piatachenko, H.O. (1994), *Podatkova systema Ukrainy* [The tax system of Ukraine], Lybid, Kyiv, Ukraine.

16. Diehtiar, A.O. Honcharenko, M.V. and Liesnaia, O.S. (2011), *Publichni finansy* [Public finances], Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, Khark. rehion. in-t derzh. upr., Kharkiv, Ukraine.

17. Romaniuk, S.A. (2018), *Detsentralizatsiia: teoriia ta praktyka zastosuvannia* [Decentralization: the theory and practice of application], Kyiv, Ukraine.

18. Tarasenko, M.V. (2008), *Finansy* [Finance], Palmira, Odessa, Ukraine.

19. Fedosov, V.M. and Yuriy S.I. (2010), *Teoriia finansiv* [Theory of Finance], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

20. Trufen, A.O. (2016), *Mistsevi finansy v suchasnykh umovakh provedennia biudzhethnoi detsentralizatsii v Ukraini* [Local finances in modern conditions of budget decentralization in Ukraine], KPU, Zaporizhzhia, Ukraine.

21. Fedosov, V. Oparin, V. and Lovochkin, S. (2002), *Finanova restrukturyzatsiia v Ukraini: problemy i napriamy* [Financial restructuring in Ukraine: problems and trends], KNEU, Kyiv, Ukraine.

22. Musgrave, R.A. (1959), *The Theory of Public Finance*, McGRAW-HILL BOOK COMPANY, New York, USA.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2018 р.